

לילות ערב

מבחר מאלף לילה ולילה

מערבית - חנה עמית-כוכבי

*

בשם אללה הרחמן והרחום

השבח לאללה ריבון העולמים והתפילה והשלום על אדון הנביאים, אדוננו ומנהיגנו מוחמד ועל בני ביתו וחבריו הקרובים, תפילה ושלוש שרירים וקיימים עד בוא יום הדין בקץ הימים.

נפתח ונאמר - דעו כי מעשי הקדמונים הם לקח לאחרונים למען יראה האדם את מה שאירע לוולתו ויחכים ויקרא את דברי עמי הקדם ואת קורותיהם ויימנע מללכת בדרכיהם. השבח למי שקבע כי מה שאירע לדורות ראשונים יהיה לקח לדורות אחרונים. בין דברי הלקח והמעשיות אנו מוצאים את הספר הידוע בשם **אלף לילה ולילה** ובו שפע מעשי נפלאות ומשלים.

*

מה שאירע למלך שְהַרְיָאָר ולאחיו המלך שָאָה זְמָאן

כך מסופר, ורק אללה יודע אם אמת הדבר, כי בימי קדם ובנבכי הזמן חי לו מלך ממלכי סְאָסָאן באיי הודו וסין, ולו צבא, עוזרים, משרתים ומלווים. היו למלך שני בנים, האחד בכור והשני צעיר, שניהם גיבורי חיל. הבכור, אשר הצטיין בגבורתו יותר מן הצעיר, מלך על הארץ ושפט בצדק בין נתיניו, ובני ארצו וממלכתו רחשו לו אהבה עזה. שמו היה המלך שְהַרְיָאָר ושם אחיו הצעיר המלך שָאָה זְמָאן אשר מלך על סמרקנד. העניינים התנהלו כשורה בארצותיהם - כל אחד מהם משל בצדק בממלכתו על צאן מרעיתו עשרים שנה תמימות בשמחה ובנחת.

כך חיו עד שהשתוקק האח הבכור לראות פני אחיו הצעיר וציווה על הוויזיר עושה דברו לנסוע אל אחיו ולהביאו לחצרו. ענה לו הוויזיר: כמצוותך אעשה! יצא לדרכו והגיע בשלום למחוז חפצו. נכנס אל שָאָה זְמָאן, בירכו לשלום ובישר לו כי אחיו משתוקק לראותו ומבקש שיבקר אותו. השיב לו המלך: כמצוות אחי אעשה! ערך הכנות למסע, הוציא את

אוהליו, פרדותיו, משרתיו ומלוויו, הפקיד את הוויזיר למשול בארצו ויצא לדרך לארצו של אחיו.

בחצות הלילה נזכר בדבר מה ששכח בארמונו, שב על עקבותיו, נכנס לארמון ומצא את אשתו ישנה על יצועו בזרועות עבד שחור מעבדיו. לנוכח המראה שראו עיניו השחיר העולם אל מול פניו ואמר בלבו: אם כך אירע בטרם אעזוב את העיר, מה תעשה הפרוצה הזאת אם אאריך לשהות בבית אחי? שלף את חרבו, הכה בשניים השוכבים על היצוע, ומיד שב ונסע עד שהגיע לעירו של אחיו. זה שמח לבואו, יצא לקדם את פניו, פגש בו, בִּירכוּ לשלום ושמח בו שמחה גדולה, קישט את העיר לכבודו, ישב לצדו ושוחח איתו ולבו רחב. נזכר המלך שאה זמאן במה שאירע לאשתו וקדרות עטפה אותו, פניו חוורו וגופו נחלש. כשראה אותו אחיו בכך חשב בלבו שהריחוק מארצו ומממלכתו גרם לכך, הניח לו ולא שאל אותו דבר על השינוי שחל בו.

יום אחד אמר שאה זמאן לאחיו שהריאר: אחי, יש פצע בקרְבִּי, ולא סיפר לו באיזה מצב ראה את אשתו. השיב לו אחיו: ברצוני שתצא איתי לצוד חיות ועופות, אולי ירחיב הדבר את דעתך. סירב שאה זמאן, ואחיו יצא לצוד לבדו.

היו בארמון המלך חלונות הנשקפים אל הבוסתן. הביט שאה זמאן וראה את שער הארמון נפתח. יצאו ממנו עשרים שפחות ועשרים עבדים ואשת אחיו צועדת ביניהם, כולה חן ויופי. הגיעו לברכת מים, פשטו את בגדיהם וישבו יחד. פתחה אשת המלך ואמרה: מסעוד! ניגש אליה עבד שחור, חיבק אותה והיא השיבה לו חיבוק. שכב איתה העבד וכמוהו עשו שאר העבדים בשפחות ולא חדלו לנשק ולחבק ולעשות מעשים ממין זה עד שירד הערב. כשראה זאת אחיו של המלך אמר בלבו: חי אללה, צרתי פחותה מן הצרה הזאת! הוקל לו מצערו ומדאגותיו ואמר: דבר זה קשה ממה שאירע לי! ושב לאכול ולשתות.

לאחר הדברים האלה שב אחיו ממסעו והם בירכו זה את זה לשלום. המלך שהריאר התבונן באחיו המלך שאה זמאן וראה שצבעו שב אליו ופניו סמוקים והוא אוכל בתיאבון רב לאחר שקודם המעיט באכילה. הדבר הפליא אותו ואמר: אחי, קודם ראיתך חיוור ועתה שב הצבע אל פניך. סִפֵּר לי מה אירע לך! ענה לו אחיו: אספר לך מדוע השתנה גון פני, אבל אל תתעקש שאגיד לך מדוע שב אליהם הצבע! אמר לו אחיו: ספר לי תחילה מדוע השתנה גון פניך ומדוע היית חלש כל כך, למען אשמע ואדע!

אמר לו : אחי, כששלחת את הווזיר שלך אלי להזמינני לבוא ולהתייצב לפניך התכוננתי לדרך ועזבתי את עירי, נזכרתי ששכחתי בארמוני מחרוזת אבני חן שהיה בדעתי לתת לך, שבתי על עקבותי ומצאתי את אשתי ועבד שחור ישן איתה על יצועי. הרגתי את שניהם ובאתי אליך מוטרד מעניין זה. לכן השתנה גון פני, אבל אל תתעקש שאגיד לך מדוע שב הצבע אל פני!

כששמע אחיו את דבריו אמר לו : אני משביעך באללה שתספר לי מדוע שב הצבע אל פניך! חזר שאה זמאן וסיפר לו את כל מה שראו עיניו ושהריאר אמר לאחיו : ברצוני לראות זאת במו עיני. ענה לו אחיו שאה זמאן : העמד פנים שאתה יוצא לצוד חיות ועופות והסתתר בחדרי ותראה זאת במו עיניך!

ציווה המלך לצאת מיד לדרך. יצאו הגייסות והאוהלים אל מחוץ לעיר, והמלך יצא וישב במאהל וציווה על נעריו שאיש לא יבוא לפניו. התחפש המלך, יצא בחשאי אל הארמון שאחיו שהה בו, ישב זמן מה בחלון הנשקף אל הבוסתן וראה את השפחות ואדוניהן נכנסים עם העבדים, וכולם עשו בדיוק כפי שסיפר לו אחיו והמשיכו ועשו כך בלי הרף עד שירד הערב.

כשראה זאת המלך שהריאר השתבשה עליו דעתו ואמר לאחיו שאה זמאן : בוא וניסע לאשר תובילנו הדרך, כי אין לנו עוד חפץ במלוכה, ונראה אם אירע לאדם נוסף מה שאירע לנו, כי טוב מותנו מחיינו! נענה אחיו לבקשתו ושניהם יצאו מדלת סתרים שבארמון ונסעו ימים ולילות עד שהגיעו לעץ אחד באמצע עמק ולידו מעיין קרוב לים המלוח. שתו מן המעיין וישבו לנוח. כשחלפה שעה משעות היום ראו שהים רועש וגועש ועולה מתוכו עמוד שחור המגיע עד לב השמים וצועד לעבר העמק. למראה הזה נבהלו, טיפסו עד צמרת העץ שהיה רם ונישא והתבוננו לראות מה יקרה. ראו השניים גיין שקומתו גבוהה, ראשו ענק וחזהו רחב ועל ראשו תיבה. יצא הגיין אל היבשה והגיע אל העץ שבצמרתו הסתתרו, ישב לרגליו, פתח את התיבה והוציא ממנה קופסה. פתח אותה ויצאה ממנו נערה יפהפייה ומזהירה כחמה הזורחת, כדברי המשורר :

היא האירה בחושך, כל שחר

האיר באורה כי היום עלה

לזוהר פניה עלו השמשות

כשזרחה כל ירח נגלה

כרעו הברואים לרגליה

כשחשפה בפניהם את כולה

כשהבריקו ברקים בתחומיה

גשמי שפע זלגו בגללה

הביט בה הגיין ואמר: גברתי העדינה כמשי, שאותה חטפתי בליל הכלולות, ברצוני לישון מעט. הניח הגיין את ראשו על ירכיה ונרדם. נשאה הנערה את ראשה למרומי העץ וראתה את שני המלכים היושבים עליו, סילקה את ראשו של הגיין מעל ירכיה והניחה אותו על הקרקע, עמדה תחת העץ ורמזה להם: רדו ואל תפחדו מפני השד! הפצירו בה שניהם: בשם אללה, ותרי לנו על העניין הזה! והיא השיבה: חי אללה, רדו, נלא - אשסה בכס את השד והוא יהרגכם בייסורים קשים! נבהלו השניים וירדו אליה. קמה ועמדה לפניהם ואמרה: התעלסו איתי בכל כוחכם, נלא - אשסה בכס את השד! מרוב פחד אמר המלך שהריאר לאחיו המלך שאה זמאן: אחי, עשה כמצוותה! ענה לו אחיו: לא אעשה עד שתעשה אתה תחילה! החלו לקרוץ זה לזה ולרמוז מי ישכב איתה תחילה והנערה אמרה: אני רואה שאתם קורצים זה לזה. אם לא תיגשו למלאכה, אשסה בכס את השד. מרוב פחד מפני הגיין עשו כמצוותה. כשסיימו אמרה להם: קומו על רגליכם!, הוציאה מחיקה תיק, שלפה ממנו שרשרת ובה חמש מאות ושבעים טבעות חותם ואמרה להם: יודעים אתם מה הדבר הזה? ענו לה: איננו יודעים. אמרה להם: בעלי הטבעות האלה עשו לי כמו שעשיתם בלי שהשד יחוש בדבר. תנו לי גם אתם את טבעותיכם! נתנו לה שתי טבעות חותם שהיו על אצבעותיהם ואמרה להם: השד הזה חטף אותי בליל כלולותי, הניחני בקופסה, שם אותה בתיבה, הציב עליה שבעה מנעולים ושם אותי במעמקי היס הרוחש וגועש שגליו סוערים. ידוע לכול שכאשר לבה של אישה חפץ בדבר מה אין דבר העומד בפני רצונה, כדברי המשורר:

אל תבטח בנשים

ואל תאמין להבטחתן
כי שביעות רצונן וכעסן
תלויים שניהם בערוותן
הן מראות אהבת כזב
ובגידה תחת שמלתן
למד לקח מסיפור יוסף
הישמר מבגידתן
כי אדם סולק בגללן
במזימת אבליס השטן

כששמעו כך מפיה התפלאו מאוד ואמרו איש לאחיו : אם זהו שד ואירע לו דבר חמור ממה שאירע לנו, יש בכך נחמה בעבורנו. שבו מיד כלעומת שבאו, חזרו לעירו של המלך שהריאר ונכנסו לארמונו. כרת המלך את ראשה של אשתו ואת ראשי העבדים והשפחות והחל לנהוג מנהג חדש - לקחת לו נערה בתולה, לקטוף את בתוליה ולהרוג אותה בו בלילה. כך המשיך ועשה שלוש שנים תמימות. נמלאו הבריות חשש ובנותיהם נמלטו על נפשן, ולא נותרה באותה עיר נערה שניתן לשכב איתה.

יום אחד ציווה המלך כמנהגו על הוויזיר להביא לו נערה. יצא הוויזיר וחיפש ולא מצא. פנה ללכת לביתו כועס ומלא דאגה וירא לנפשו מפני המלך. היו לוויזיר שתי בנות שהצטיינו ביופי, בחן ובזוהר, בקומה ובגזרה נאה, שם הבכורה שמה שְהֶרְזָאד ושם הצעירה דוּנְיָאָאד. הרבתה הבכורה לקרוא בספרים, בקורות העתים, בדברי מלכי קדם ובעלילות העמים שהיו ואינם עוד. אמרו עליה שאספה אלף ספרים מספרי קורות העתים המספרים על עמי העבר ועל מלכי ההווה ומספרי המשוררים. אמרה שהרזאד לאביה : מדוע אני רואה שפניך השתנו ואתה מלא דאגה ועצב? כדברי המשורר :

אמור למי שעמוס דאגות
שדאגתו תתפוגג
כפי שיש קץ לשמחה
יוקל גם למי שדואג

כששמע הוויזיר דברים אלה מפי בתו סיפר לה את מה שאירע לו עם המלך בלי להחסיר מילה ואמרה לו: חי אללה, אבי יקירי, השיאני למלך הזה ואשאר בחיים או אמות ואהיה כפרת בנות המוסלמים ואגאלן מידי! אמר לה אביה: ישמרך אללה! אל תעמידי עצמך בסכנה! אך היא הוסיפה ואמרה: כך נגזר עלי! ענה הוויזיר: אני חושש שמא יקרה לך כמעשה החמור והשור עם בעל השדה. שאלה שהרזאד: ומה קרה להם, אבי יקירי?

מעשה החמור והשור עם בעל השדה

אמר הוויזיר: דעי לך, בתי, שלסוחר אחד היו הון ומקנה, אישה וילדים, ואללה יתעלה חנן אותו בדיעת לשון החיות והציפורים. התגורר אותו סוחר בכפר והיו לו בביתו חמור ושור. יום אחד בא השור אל המקום שבו שכן החמור ומצא אותו כשראשו מורכן, ובאבוס שלפניו שעורה ותבן מנופים והוא ישן לו בנחת. לעתים רכב עליו בעליו כדי לטפל בעניין כלשהו ואז שב למנוחתו. יום אחד שמע הסוחר את השור אומר לחמור: כמה טובים חייך! אני עייף ואתה נח, אוכל שעורה מנופה ומשרתים אותך. לעתים רוכב עליך בעליך הלוך ושוב בעוד אני עסוק תמיד וחורש בשדה. אמר לו החמור: כשיקראו לך לצאת אל השדה וישימו את העול על צווארך, המשך לרבוץ ואל תקום אפילו אם יכו אותך! כשתקום, שוב לרבוץ, וכשיחזירוך וישימו לפניך פול, אל תאכל ממנו! העמד פני חולה והימנע מאכילה ושתיה יום, יומיים או שלושה ותנוח מן העמל והיגע!

שמע הסוחר את דבריהם. כאשר הביא מחלק המספוא אל השור את מזונו אכל ממנו רק מעט. נטל נוהג הבהמות את השור לחרוש בו ומצא שהוא חלש. אמר לו הסוחר: טול את החמור וחרוש בו כל היום! כששב החמור לעת ערב הודה לו השור על חסדו ועל המנוחה שנהנה ממנה בזכותו באותו יום. לא השיב לו החמור והתחרט חרטה עזה. ביום השני בא הזורע ולקח את החמור לחרוש עד שירד הערב. שב החמור רצוף, עייף ויגע. ראה אותו השור, הודה לו ושיבח אותו. אמר לו החמור: קודם חייתי בשלווה, ורק סקרנותי הביאה עלי את הרעה הזאת. הוסיף ואמר: דע לך שאני מיעץ לך עצה טובה, כי שמעתי את בעלינו אומר: אם לא יקום השור מרבעו, תנו אותו לשוחט שישחטנו ויגזור את עורו לגזרים. אני חושש לחייך ומציע לך עצה טובה. היה שלום!

שמע השור את דברי החמור, הודה לו ואמר בלבו: מחר אצא איתם לעבודה. אכל השור את המספוא עד תום וליקק את האבוס בלשונו. כל זה קרה כשבעליהם שומע את דבריהם. כשעלה השחר יצא הסוחר עם אשתו אל הרפת וישבו להם. בא נוהג הבהמות, לקח את השור ויצא. כשראה השור את חברו טלטל את זנבו, פלט נפיחה, קפץ והשתולל. צחק הסוחר עד שנפל על גבו מרוב צחוק.

שאלה אשתו: מדוע אתה צוחק? ענה לה הסוחר: בגלל דבר מה שראיתי ושמעתי ואינני יכול לגלות אותו, נלא - אמות. ענתה לו אשתו: חובה עליך לגלות לי את הדבר ואת הסיבה לצחוקך, גם במחיר מותך. ענה לה: אינני יכול לגלות לך את הדבר, כי אני ירא מפני המוות. ענתה לו: בגללי צחקת! לא חדלה האישה להפציר בו ולהרבות בדיבור עד שגברה עליו. התלבט הסוחר, קרא לבניו, שלח להביא את הקאדי ואת העדים ורצה לצוות לבני ביתו ולגלות לה את הסוד ולמות, כי אהב אותה אהבה עזה משום שהיתה בת דודו ואם ילדיו, והוא אז בן מאה ועשרים שנה.

שלח הסוחר להביא אליו את כל בני משפחתו ובני משפחת אשתו. סיפר להם את סיפורו ואמר להם כי לאחר שיגלה את סודו לאיש - ימות. אמרו כל הנוכחים לאשתו: אנו משביעים אותך בשם אללה, הניחי לדברך הזה לבל ימות בעלך ואבי ילדך! ענתה לה האישה: לא אחזור בי עד אשר יספר לי, גם אם ימות. שתקו ולא אמרו לה דבר. קם הסוחר ממקום מושבם והלך למקום מגורי הבהמות להיטהר במים, לשוב אל האנשים, לספר להם ולמות.

היה לו תרנגול אחד המושל בחמישים תרנגולות והיה לו גם כלב. שמע הסוחר את הכלב קורא לתרנגול, גוער בו ואומר: אתה עליז ושמח בעוד בעלינו הולך למות! אמר התרנגול לכלב: כיצד ייתכן הדבר? סיפר לו הכלב את כל הסיפור כולו. אמר לו התרנגול: חי אללה, בעלינו חסר שכל! יש לי חמישים נשים - את זאת אני מְרַצָה ואת זאת אני מכעיס, ולו יש אישה אחת ויחידה והוא איננו יודע איך לנהוג בה כהלכה. עליו רק לקצוץ לה ענפים אחדים מעץ התות, להיכנס לחדרה ולהכות אותה עד שתמות או תחזור בה ולא תוסיף לשאול אותו דבר.

אמר הוויזר: כשמע הסוחר את דברי התרנגול המדבר אל הכלב התעשת והחליט להכות את אשתו. הוסיף הוויזר ואמר לבתו שהרזאד: אולי יעשה לך כמו שעשה הסוחר לאשתו.

שאלה שהרזאד : ומה עשה? ענה לה אביה : נכנס לחדרה לאחר שקצץ לה ענפים מעץ התות, החביאם בחדר ואמר לה : בואי והיכנסי לחדר ואספר לך הרחק מעיני הבריות, ואז אמות! נכנסה איתנו האישה לחדר. סגר הסוחר את דלת החדר על שניהם, גחן עליה והיכה אותה עד שאבדה הכרתה. אמרה לו האישה : חזרתי בי! נישקה את ידיו ורגליו וחזרה בה מבקשתה. יצאו שניהם יחד, שמחו הקרואים ובני משפחתה, והשניים המשיכו לחיות יחד בנעימים עד יום מותם.

שמעה בתו של הוויזיר את דברי אביה, שבה ואמרה לו : כך נגזר עלי!
הכין אותה האב ויצא ללכת אל המלך שהריאר. קראה שהרזאד לאחותה הצעירה ואמרה לה : כשאבוא אל המלך אשלח לקרוא לך וכשתבואי אלי ותראי שהמלך כבר בא על סיפוקו בחיקי אמרי לי : אחותי, ספרי לנו סיפור פלאים שנבלה בו את הלילה, ואני אספר לך סיפור שיביא את הישועה, ברצונו של אללה.
יצא איתה אביה הוויזיר ללכת אל המלך. כשראה אותו שמח ושאל : כלום הבאת לי את מה שאני זקוק לו? ענה לו הוויזיר : הן. כשרצה המלך לבוא אליה החלה לבכות. שאל אותה המלך : מה הדבר? ענתה לו שהרזאד : אדוני המלך, יש לי אחות צעירה וברצוני להיפרד ממנה. שלח המלך את דוניאזאד אל שהרזאד. באה אל אחותה, חיבקה אותה וישבה למרגלות היצוע. עמד המלך וקטף את בתוליה של שהרזאד וישבו לשוחח. אמרה האחות הצעירה לשהרזאד : השבעתיך בשם אללה, אחותי, ספרי לנו סיפור שנבלה בו את הלילה! ענתה שהרזאד : בחפץ לב, אם יתיר לנו המלך הרם והנישא. שמע המלך את דבריה כשהספיק מקנן בלבו, ושמח לשמוע את הסיפור.